

FJELL OG VIDDE

Gløtt fra landmålerlivet

Erling Bjørstad

VII. PORSANGEN

Det var alltid en egen høytid over forberedelsene, når vi skulde til Finnmark. Ikke bare fordi landet var fjernt og fremmed og bød på rare ting, men også fordi en mangel i utstyret vanskelig vilde kunne erstattes. Den gamle fanejunkereren som hadde ansvaret for tingenes tilstedeværelse og riktige utvalg tuslet alltid med engstelse omkring finnmarkskassene med et øye på hver finger og endda ett på huskelisten.

Selv holdt vi os gjerne til koryfeene, slike som major Q. som hadde staket sig fram elveleies fra Karasjokka og helt til Bottenviken. Jeg fikk mange gode råd av ham. Det var også etter hans anvisning jeg sikret mig Anton Lebesby eller "Lebesbymanden" som assistent og dermed skaffet mig det rette forsyn. Han var nemlig ikke bare en anerkjent profet og seer av fremtiden, men han hadde på nære 40 år været assistent hos de forskjelligste målere og alltid latt dem vende tilbake rike på ånd og erfaring. Jeg så ham derfor som en stor betryggelse for mit fremtidige liv. Ellers skulde jeg nå bare til kyststrøkene omkring Porsangen, og det var mindre fornemt enn selve vidda innenfor. Men den gangen kjente jeg ikke så nøye denne graderingen.

I riktig tid kom jeg med hurtigruten til Honningsvåg og ble her med telepatisk fjernsyn straks gjenkjent og mottatt av Anton. Han var nok så rar å se på, - like bred som lang og med et veldig, uryddig skjegg som ved utgravninger sikkert vilde ha røbet interessante detaljer ved kostholdets utvikling i Lebesby i den siste menneskealder. Men venlig var han, og munden stod ikke på ham for bare råd og formaninger.

Det begynte ikke godt, idet det ikke syntes mulig å skaffe en brukbar motorbåt for den videre ferd innover Porsangen til Repvåg. Den eneste som fantes ble vi advaret imot, fordi besetningen var bedugget og attpå til var bolsjeviker. Det var i 1917 dette, og begrepet var nytt og avskrekkende. Vi lot oss imidlertid ikke skremme, og det gikk greit både med innlastningen og betalingen. Ut på fjorden etsteds begynte imidlertid begivenhetene å utvikle sig. De 4-5 karene som var ombord fastslog stadig hyppigere at de var bolsjeviker, og for å gi ordene mere ettertrykk dundret de i løse luften med en revolver som laget en masse støy, og mange ganger pekte i forkjerte retninger. Nede i rummet stod de rette ingredienser på bluss så det røde humør kunde holdes vedlike. For ikke å bryte stemningen måtte jeg også ta et lite glass med. Det var en slags hvitaktig veske, som smakte som ren parafin. Nu gikk situasjonens alvor opp for mig. Ble jeg nødt til oftere å forbrødre mig med dem på samme måte, da var det ute med mig. Imidlertid hadde jeg reserver. Anton hadde lenge sittet med fingrene sammenkneppet og anropt de rette makter, og min anden assistent Olaf var skjøyteeier og fullbefaren Lofotmann og i alle prekære situasjoner ikke uvillig til dåd. Ved den rette blanding av list og overtalelse fikk jeg overdradd roret til Olaf og etterhånden lurt alle bolsjevikene under dekk. Dermed lempet Anton og jeg luken på og plaserte al vor tyngsel på den. Nedenunder ble stemningen etterhvert så oppløftet at de ikke engang merket vore hensikter. Maskinen gikk ufortrødent, og i Repvåg skiltes jeg fra dem med den hjertelighet som en parafinforgiftet mand overhode kan oppdrive. Men smaken sat i 8 dager.

Den almindelige frykt for bolsjevikene lot således til å være adskillig overdrevet. Derimot var værforhollene av en helt urovekkende karakter. Nysneen lå helt ned i fjæra, og snoen skar igjennem en som iskniver. I Repvåg utstyrte vi oss med nogen kvite, soveposelignende votter, hvis egentlige formål, - etter faglige uttalelse - ikke vilde bli innlysende før de i rum tid hadde hat omgang med våte liner under Lofotfisket. De ga oss et komisk utseende og nærliggende problemer aa sysle med. Henspillingen på vinterfisket var oppmuntrende, fordi det førte tankene hen på en virksomhet som var like sur som vor egen. Verre kunde den ikke være, for Olaf så riktig smal ut i buksen da han syslet med teltene, og hvis jeg ikke var redd for å såre ham, vilde jeg si at han virket nokså tufsete. Anton var som et geologisk utviklingstrin å regne for, og kunde ikke ventes å ville undergå

annet enn tidsbunne skiftninger.

Det var litt rart å tenke på hans fortid. Han hadde jo været på vei til keiser Wilhelm for å advare ham mot verdenskrigen, og han hadde været vor egen regjerings selvbestaltede rådgiver i de samme dager. Møtet mellom ham og forsvarsminister Keilhau er ikke uten point. ”Vi må ruste,” sa Anton, ”for krigen er over oss.” Statsråden nikket bifallende. ”Men vi må også be,” fortsatte Anton. ”Det får du gå til kirkeministeren med,” svarte Keilhau.

Anton er den eneste diplomat som er registreret blant landmålerassistentene, og med føye kan det vel også sies at han var en meget fin og fremsynt sådan. Han var dog utvilsomt ennu bedre som medhjelper på måling. Godhet lyste ut av øynene på ham, og han viste sig straks som en trøster i motgangens timer. ”Å, han lys snart opp,” kom det klippefast, da jeg ga uttrykk for en viss pessimisme for fremtiden. Så snart vi hadde fått opp teltene ble det forresten ikke så værst. Primusene ga en lun varme som riktignok raskt krøp ut igjen, men vi tødde opp over ertesuppen, som forøvrig etter Antons mening var den rene utplyndring, da den kostet 4 kr. boksen. ”Nei, fisken er bedre,” sang han, ”for den koster kje nåkke.” Selv medbragte han til egen forsyning to sekker brød, så hans handlinger var fra første stund av dikteret av en planøkonomi i det små, som vi først senere fikk et dypere innblikk i.

Anton fikk rett, han lyste snart opp, og senere holdt værgudene sin nådige hånd over oss. Fra en bratt skrent mot kysten flatet fjellet sig ut i en vidde med bølgende rygger og lave kegleformede såter med rullesten på toppen. Vannsystemet så ut til å være innviklet og moselaget gikk høyt tilfjells og var blødt å gå på. Men nordover stod Stikkelvågnæringen som en svart knyttneve mot Ishavet og senere var det bare himmel og hav. Vi flyttet snart inn i et lite dalføre hvor omgivelsene mildnet tilværelsen og gav aning om lykkelige dager.

Det ble Anton som bestemte døgnets rytme og deling. Uavvendelig som skjebnen vekket han mig hver morgen kl. 4 med et syngende: ”Kaffen er ferdig, og suppen koker,” og med suggererende makt trakk det mig ut av posen på tvers av all sunn fornuft. Men friskt og solbadet hilste fjellet os hver dag. Anton kledte de øde vidder. Når han tasset avsted i sine store komager med kaffekjelen i den ene hånd og en lang stav i den anden og man såvidt øynet hårtafsene over og komagene under den svære landmålerekreppen da var det noget samtidig overjordisk og underjordisk

ved ham. Han ble viddas tussekall, et utroll som gjorde eventyrene levende for oss. Midt på dagen stekte vi ørret på spidd, og flekket og åt den med svarte fingre. Men mot kvellen ble stemningen mattere undtagen hos Anton hvis energi syntes å fortettes med solfallet. Og fremdeles forestod der et drygt garnfiske før en kunde velte sig i posen. Det var A. og jeg som besørget dette mens Olaf lavet maten. Da båt ikke fantes måtte settingen foregå på den måte at vi trak garnene over viker og smale sunn ved hjelp av lange liner. Det var alltid jeg som måtte foreta de nødvendige omgående bevegelser med snorene, mens A. var forbeholdt den fornemmere og utvilsomt makeligere oppgave å greide garnene ut. Han var en ualmindelig stor kløn med fingrene og laget ofte vaser, som sinket irriterende. En kvell jeg var trette og mere utålmodig enn vanlig, begynte jeg å hale i snoren, enda jeg så at det var noe ugreie på den anden side. Resultatet var at A. som ikke for sit liv kunde tenke sig å la garnet gå, når det ikke var i sin beste form ble lang i armene og pludselig gikk på hodet i vannet. Det var et syn å være tilskuer, da skjegget dukket opp igjen. Jeg tror det var første og eneste gang at Anton i voksne år var i berøring med vann, bortsett fra den periferiske berøring han hadde med det, når han rørte i havresuppen med pekefingeren. Da han nogen ganger hadde ristet sig som en hund, kom han forresten raskt til hektene igjen. Selv følte jeg meg nokså skyldbetyngt, og hadde nærmest følelsen av at jeg hadde syndet mot den Helligånd. Men i Antons hjerte var der bare bedrøvelse og intet nag.

Fjellområdet hørte til Karasjokfinnenes sommerbeiter og det vrimlet av ren, som ble plaget av klegg og bremse. Den holdt sig gjerne på snøfonner og skråninger mot vinnsiden, men sommetider ble stroene så store at vidda ble grå og bølgende.

Vi sat og nød kvellsolen utenfor teltene og fulgte med øynene ett og annet vak ute på Larkjavrrer. Pludselig forstyrret iltre bikkjemål den stille stemning, og over nærmeste rygg dukket der fram 6-7 lapper som strålte i gille farger og hadde en flokk strie hunder i hælene. Det var rikmanden Anders Bær fra Karasjok som med huskarle og hunder var på jakt etter stor-driften sin. Dagen i forveien hadde jeg ved tilsiktning av en fjerntliggende varde hat det bestemte inntrykk at varden langsomt beveget sig. Dette mante til ettertanke, og jeg fastslog snart at det ikke var varden som var blitt naturstridig, men at det var fjellet som var i langsomt sig. Dette kunde

bare bety en ting, og dette fortalte jeg da den fargestrålende høvding.

Med ganske få ord hadde han på en minimum av tid orienteret sit mindre sprogmektige følge og disponeret det for den videre ferd i flere nokså innviklede grupper, som hver for sig fikk det forferdelig travelt. Det var malerisk og storartet og organisasjonsmessig imponerende, og vi følte oss nokså små og bortkomne i vor gråhet. Senere fortalte Bær at det var instrumentets øye som hadde hjulpet ham og Cooper ble ennu mere levende for oss.

Det begynte å ryke grønt når Anton åpnet to brødsekker, men mugg og andre tidsbestemte herjinger lot ikke til å influere hans appetit. Oppløst i kaffe forsvant brødet skevis inn gjennom skjegget. Også fisket ble innordnet i et slags langsiktig forsyningssystem, og store kvanta ble lagret med sikte på fattigere distrikter. Trods allsidige andre forsyninger øynet vi ingen mulighet for å få den minste avveksling i kostholdet, hvilket fra et ønske, etterhvert var på vei til å utvikle sig til et behov. Imidlertid oppdaget vi en dag en lappeleir innenfor bunden av Kobbefjorden, og en dag lurte jeg meg over til krålen for å ta mulighetene i øyesyn. Jeg hadde en renstek i tankene, men da jeg etterhvert var blit smittet av Antons rent prinsipielle uvilje mot utgifter av enhver form tok jeg med to esker keepers, hvis dekorative yttre måtte føre den uinnviedes tanker henn på et rikt indre. Leiren frembød det vanlige bilde: Lappene i velbehagelig hvile i teltene, mens deres kvinner var i ivrig arbeide med reparasjon av kufter og komager, med hugging av bjerkeris og andre sysler, som etter almindelig oppfatning hverken vannklær eller forkleiner manden. Kvinneemansipasjonen måtte enten være et ukjent begrep eller å ha antatt særegne former. Etter adskillig anstrengelse fikk jeg vekket en av de slumrende høvdinger og forsøkte å innlede en formidlende samtale. Det viste sig imidlertid raskt at nogen sproglig forbindelse mellom oss ikke lå innenfor mulighetenes grenser. Jeg begynte da å vifte med de strålende bokser, og tegnet velbyggede rener i løse luften, hvoretter jeg pekte i munden og sa nam-nam. Han var et intelligent eksemplar av rasen, og han oppfattet raskt den dypere mening med så megen anstrengelse. Jeg så det var begjær i hans sjæl etter å vite hvad boksene inneholdt, mens han vendte og dreiet dem og fordypet sig i de utvalgte reklametekster. Av flere grunde var jeg lite tilbøyelig til å hjelpe ham, men jeg fortsatte mine oppmuntrende bevegelser. Omsider begynte

de å virke, og steken havnet der den skulde. Da jeg våget å se mig tilbake var boksene blit mittpunktet for en vid oppmerksomhet og vandret mellom ærbødige hender.

Feltet løp nordover ut i en halvøy som het Stikonjarga, der som et ørnenebb stakk ut i Ishavet på vestsiden av Magerøya. Vi slo leir på innsiden av sjonneset, hvor det lå fuldt av fiskebein i fjæra, og nogen uendelig luvslitte lapper stod og hufset sig i kuftene sine for å bringe orden i plagsomme insekter. De bodde i fellesgammer og så ikke ut til å ha nogen videre oppdrift. Til gjengjell hadde manden i Stikkelvåg desto mere. Han var nordmann og bodde i en fjordbukt lengere nord. Utenom nogen gjeiter hadde han et meget stort men temmelig ensartet bibliotek, idet det udelukkende inneholdt årganger av Stortingstidende. Ensrettet kunde det imidlertid ikke kaldes, da det jo måtte bibringe ham sterke impulser fra samtlige politiske partier. Imidlertid var det hans livs mål å bli en av folkets kårne, og han mente også å kunne se optimistisk på utsiktene. Jeg hadde dog litt vanskelig for å følge hans tankebaner, da jeg ikke hadde øynet en velger i miles omkreds, bortsett fra de lappetufsene, som jeg tidligere har nevnt. Han lot ellers til å ha trukket skarpe og selvstendige slutninger av sin store politiske lesning og var et utviklende selskap.

Han truet også på os gjeitemelk, som han påstod skulde være sunnere enn al anden melk. Dette var litt vanskelig å bedømme, da helbredstilstanden hadde været god hele tiden, men den smakte sælsomt og nydelsen kostet overvindelse.

Ellers ble det nokså megen gråhet, da halvøya var en eneste ur, et hav av stein og blokker. Og steinen lå ikke flat, slik som velordnet stein skal gjøre, nei den stod på høykant og skar støvlene av oss. Vi døpte den "Djevelens dansesal." Navnet var ikke originalt, men det passet så godt, at det var overflødig å trekke veksler på oppfinnsomheten. Det virket avledende for tanken å tenke sig "Hinmanden" danse på de kvasse steine, men som regel vendte vi raskt tilbake til vore egne bekymringer.

Ellers var forsynet nådig imot oss. Himmelen var alltid blå, og så langt øyet rakk duvet havet i dovne dønninger. Det skal være dragning i dette. Det var det også denne gang, men på en prosaisk måte uten store stemninger: Vi drømte om mosekledte flyer og blødt gress. Det var en meningsløs sammenstilling av motgang og medgang, som bragte forvirring i vore forestill-

inger og gjorde os usikre på om vi hadde det vondt eller godt.

Etterhvert ble Anton mere og mere "Lebesbymanden." Hans synske evne lot til å ha fått friske impulser, og hans tale ble stadig dunklere og mere urovekkende. Vi hørte om kommende storkriger, om ulykker og slag på Finnmarksvidda, om flyvende festninger, om vridde knokler av kjente og kjære folk, om ildregn over byer og mye annet uhyggelig, som er nøye beskrevet av folk, som aldrig har sett ham.

Vi skiltes på hotellet i Honningsvåg. Sine prinsipper tro sov han i trappen og skremte livet av en ung pike, som kom silde hjem.

Det ble hans avskjed med oppmålingen.